

3668

11.0

1

377

کتاب

www.ketab.ir

همزیستی فقهی مهاجران مسلمان با قوانین غرب

«دکتر محسن احمدوند»

سرشناسه	: احمدوند، محسن، ۱۳۵۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: همزیستی فقهی مهاجران مسلمان با قوانین غرب/پدیدآورنده محسن احمدوند.
مشخصات نشر	: قم: اندیشه صادق، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۳۷۵ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۰۹-۱۲-۰ : ۳۰۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۳۵۸ - ۳۷۴.
موضوع	: مسلمانان -- وضع حقوقی و قوانین (فقه) -- کشورهای غیراسلامی
موضوع	: Muslims -- *Legal status, laws, etc. (Islamic law) -- Non-Islamic countries
موضوع	: مهاجرت (فقه)
موضوع	: (Emigration and immigration (Islamic law
موضوع	: مهاجرت -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: Emigration and immigration -- Religious aspects -- Islam
موضوع	: مسلمانان و غیرمسلمانان
موضوع	: Muslims -- *-- Relations with non-Muslims
موضوع	: مسلمانان -- کشورهای غیراسلامی -- فتاوی‌های شیعه
موضوع	: Muslims -- Non-Islamic countries -- Fatwas, Shiites
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ۸۵۳ الف ۵/۱۴BP
رده بندی دیویی	: ۹۱۶/۳۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۹۱۷۲۴۸

انتشارات اندیشه صادق

شماره کتاب

عنوان: همزیستی فقهی مهاجران مسلمان با قوانین غرب

پدیدآورنده: دکتر محسن احمدوند

ناشر: اندیشه صادق

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷

چاپخانه: گلها

تیراژ: ۱۱۰۰ نسخه

تعداد صفحات: ۳۷۶ صفحه وزیری

قیمت: ۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۰۹-۱۲-۰

مرکزپخش: قم، خیابان ارم، پاساژ قدس، طبقه پنجم، پلاک ۱۵۵، انتشارات نهاوندی

تلفن: ۰۹۱۲۵۵۲۹۲۶۰ - ۳۷۷۴۰۰۴۷ - ۳۷۷۰۰۰۸۰

حق چاپ برای انتشارات اندیشه صادق محفوظ است.

بر خود لازم می‌دانم از دعا و توثیق های مادرم و همراهی، همسر و حمایت و هدایت اساتید معظم خویش جناب آقا بان دکتر قبولی و دکتر فخلی - که در کنار تعلیم و تربیت با برقراری رابطه صمیمی و دوستانه به ایجاد فضایی دلشین برای کسب عقم و تحقیق کمک نمودند - تشکر نمایم و این پژوهش را به کسانی که در راه نشر فرهنگ متعالی و ناب اهل بیت علیم السلام گام برمی دارند و به قوام و دوام جامع بشری در بناه صلح عادلانه و همزیستی شرافت مندان می اندیشد، به ویژه به روح بلند و ملکوتی محقق اسلام شناس بزرگ حضرت امام خمینی (ره) و پدر جسمی و روحی ام مرحوم حضرت حجة الاسلام و المسلمین حاج شیخ محمد طاهر احمدوند - که مشوق من در راه دانش آموزی بود - تقدیم نمایم.

فهرست مطالب

مقدمه

۱۵	 بیان موضوع
۱۸	 ضرورت و هدف تحقیق
۱۸	 سؤال‌های اساسی تحقیق
۱۹	 الف) پرسش‌های اصلی
۱۹	 ب) پرسش‌های فرعی
۱۹	 فرضیه‌های تحقیق
۲۰	 پیشینه تحقیق
۲۳	 روش تحقیق

فصل اول: کلیات

۲۷	 مبحث اول: واژه‌شناسی
۲۷	 گفتار اول: تعریف فقه
۲۷	 بند اول: تعریف لغوی
۲۷	 بند دوم: تعریف اصطلاحی
۲۹	 گفتار دوم: تعامل
۳۰	 بند اول: خاستگاه تعامل
۳۱	 بند دوم: شیوه تعامل

- ۳۲ بند سوم: ظرفیت تعامل
- ۳۳ گفتار سوم: الزامات و تعهدات
- ۳۳ بند اول: الزامات
- ۳۴ بند دوم: تعهدات
- ۳۶ مبحث دوم: ظرفیت‌های انطباقی فقه
- ۳۷ گفتار اول: توجه فقه به تحولات اجتماعی
- ۳۸ بند اول: جایگاه موضوعات اجتماعی
- ۴۰ بند دوم: توجه به جنبه‌های اجرای قوانین
- ۴۳ گفتار دوم: وجود خوانش‌های مختلف
- ۴۶ مبحث سوم: موضوع‌شناسی یکپارچه‌سازی
- ۴۸ گفتار اول: سبک همسان‌سازی
- ۵۳ گفتار دوم: سبک جامعه‌موازی
- ۵۴ گفتار سوم: سبک چند فرهنگی
- ۵۶ گفتار چهارم: سبک یکپارچه‌گی
- ۵۷ بند اول: تعریف انتگراسیون
- ۵۹ بند دوم: مفاهیم مرتبط با یکپارچه‌گی
- ۶۱ بند سوم: شرایط و الزامات یکپارچه‌سازی
- ۶۳ بند چهارم: مراحل یکپارچه‌گی
- ۶۴ بند پنجم: خاستگاه یکپارچه‌سازی
- ۶۷ گفتار پنجم: تحلیل و نتیجه‌گیری
- ۶۷ بند اول: یکپارچه‌گی، فرآیندی احساسی
- ۶۸ بند دوم: یکپارچه‌گی، فرآیندی دو سویه
- ۶۹ بند سوم: یکپارچه‌گی، مبتنی بر نظم
- ۷۴ مبحث چهارم: پیشینه روابط مسلمانان و غربیان

- گفتار اول: مراحل ارتباط مسلمانان و غربیان ۷۸
- مرحله اول: ظهور اسلام ۷۸
- مرحله دوم: نهضت ترجمه ۷۸
- مرحله سوم: فتح اندلس ۷۹
- مرحله چهارم: جنگ‌های صلیبی ۸۰
- مرحله پنجم: دوران عثمانی‌ها ۸۲
- مرحله ششم: دوران جدید ۸۲
- گفتار دوم: مهاجرت‌های اخیر مسلمانان به اروپا ۸۲
- گفتار سوم: تحلیل و نتیجه‌گیری ۸۴

فصل دوم: حکم فقهی مهاجرت با توجه رویکردهای غرب به اقلیت مهاجر

- مبحث اول: واژه‌شناسی مهاجرت ۹۲
- گفتار اول: تعریف لغوی مهاجرت ۹۲
- گفتار دوم: مهاجرت در اصطلاح ۹۶
- مبحث دوم: تقسیمات مهاجرت ۹۸
- مبحث سوم: حقوق مهاجرت در اسناد بین‌المللی ۱۰۰
- گفتار اول: جایگاه نهادهای بین‌المللی و اروپایی ۱۰۱
- بند اول: نهادهای بین‌الملل ۱۰۱
- بند دوم: نهادهای اروپایی حقوق بشر ۱۰۳
- گفتار دوم: حقوق و آزادی‌های دینی اقلیت در حقوق بین‌الملل ۱۰۵
- بند اول: منشور ملل متحد و اصل عدم تبعیض ۱۰۵
- بند دوم: اعلامیه جهانی حقوق بشر و اصل برابری ۱۰۶
- بند سوم: کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایت نسل‌کشی ۱۰۶
- بند چهارم: میثاق بین‌المللی حقوق مدنی سیاسی ۱۰۷

- بند پنجم: اعلامیه حقوق اشخاص متعلق به اقلیت‌ها..... ۱۰۸
- بند ششم: کنوانسیون حقوق کودک..... ۱۰۸
- مبحث چهارم: موضوع‌شناسی مهاجرت در اسلام..... ۱۰۹
- گفتار اول: انواع مهاجرت در اسلام..... ۱۰۹
- بند اول: مهاجرت بیرونی..... ۱۰۹
- بند دوم: مهاجرت درونی..... ۱۱۵
- مبحث پنجم: پدیده مهاجرت در غرب و سیاست‌های اعمالی کشورها..... ۱۱۷
- گفتار اول: سبک همسان‌سازی (assimilation)..... ۱۱۷
- گفتار دوم: سبک چند فرهنگی (multiculturalism)..... ۱۱۹
- گفتار سوم: سبک یکپارچه‌سازی (Integration)..... ۱۱۹
- گفتار چهارم: جمع‌بندی..... ۱۱۹
- مبحث ششم: حکم تکلیفی مهاجرت..... ۱۲۱
- گفتار اول: بقای حکم مهاجرت در گروهی بقای موضوع..... ۱۲۱
- گفتار دوم: آرای فقیهان در هجرت..... ۱۲۶
- گفتار سوم: بررسی دلایل وجوب هجرت..... ۱۲۹
- گفتار چهارم: شرایط وجوب هجرت..... ۱۳۳
- بند یکم: قدرت بر هجرت..... ۱۳۳
- بند دوم: شرک در مبدأ مهاجرت..... ۱۳۴
- بند سوم: اسلام در مقصد مهاجرت..... ۱۳۶
- بند چهارم: عدم قدرت بر اظهار دین..... ۱۳۷
- گفتار پنجم: تعرب بعد از هجرت..... ۱۴۳
- مبحث هفتم: دگرگونی‌های موضوع مهاجرت..... ۱۴۷
- گفتار اول: دگرگونی جغرافیایی..... ۱۴۷
- گفتار دوم: دگرگونی اجتماعی..... ۱۴۷

گفتار سوم: دگرگونی عوامل ۱۴۸

مبحث هشتم: موضوع شناسی مهاجرت به کشورهای غربی در دوران حاضر ۱۴۹

مبحث نهم: بررسی حکم تکلیفی مهاجرت های کنونی ۱۵۶

فصل سوم: بررسی ظرفیت قواعد ناظر بر روابط اجتماعی میان مسلمانان و غیرمسلمانان

مبحث اول: قواعد محدود کننده روابط اجتماعی مسلمانان و غیر مسلمانان ۱۶۳

گفتار اول: قاعده نفی سبیل کافران بر مؤمنان ۱۶۴

بند اول: مستندات ۱۶۵

بند دوم: گستره اصل نفی سبیل ۱۶۸

بند سوم: مفردات آیه شریفه «لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ...» ۱۷۳

بند چهارم: مفاد قاعده نفی سبیل ۱۸۲

بند پنجم: تبیین نسبت قاعده نفی سبیل با عدالت بین المللی ۱۹۲

بند ششم: نتیجه گیری ۱۹۹

گفتار دوم: نفی رابطه ولایی با کافران ۲۰۱

بند اول: مستندات ۲۰۱

بند دوم: معنای ولایت کافران ۲۰۴

بند سوم: تحلیل مستندات و نتیجه گیری ۲۰۸

گفتار سوم: قاعده نفی تشبه به کافران ۲۱۵

بند اول: دلایل نهی تشبه به کافران ۲۱۷

بند دوم: تحلیلی کلی از روایات تشبه ۲۲۰

بند سوم: تحلیل اختصاصی دو نمونه از مصادیق تشبه به کافران ۲۲۱

بند چهارم: تحلیل و نتیجه گیری ۲۲۸

گفتار چهارم: حرمت تقویت کفر و اعانه بر اثم ۲۳۱

بند اول: قاعده حرمت تقویت کفر ۲۳۱

۲۳۴	بند دوم: قاعده حرمت اعانه بر اثم.....
۲۳۶	مبحث دوم: قواعد توسعه دهنده روابط اجتماعی مسلمانان و غیر مسلمانان.....
۲۳۶	گفتار اول: دعوت به صلح و زندگی مسالمت آمیز.....
۲۳۸	بند اول: پیش زمینه های صلح.....
۲۴۵	بند دوم: دلایل اصل صلح مثبت و هم زیستی مسالمت آمیز.....
۲۵۴	بند سوم: صلح منفی در اسلام.....
۲۵۷	بند چهارم: بررسی دلایل جهاد و نسبت آن با جنگ طلبی.....
۲۶۳	گفتار دوم: اصل مدارا.....
۲۷۱	گفتار سوم: اصل تعاون و همکاری در امور خیر.....
۲۷۳	گفتار چهارم: تألیف قلوب.....
۲۷۳	گفتار پنجم: نتیجه گیری.....

فصل چهارم: چالش های یکپارچه سازی و راه حل آن از منظر فقه شیعه

۲۷۸	مبحث اول: چالش قانون پذیری.....
۲۷۹	گفتار اول: تقسیم احکام اسلام و قوانین کشورهای غیر اسلامی.....
۲۷۹	بند اول: تقسیم احکام اسلام.....
۲۸۰	بند دوم: تقسیم قوانین کشورهای غیر مسلمان.....
۲۸۱	گفتار دوم: قوانین انتظامی و رابطه آن با قاعده نفی سیل.....
۲۸۱	بند اول: خروج تخصیصی (حکمی).....
۲۸۴	بند دوم: خروج تخصیصی (موضوعی).....
۲۸۷	گفتار سوم: معضل قوانین مخالف شرع و آزادی های عقیدتی.....
۲۸۸	بند اول: حفظ احکام به صورت مطلق.....
۲۸۹	بند دوم: تمکین مطلق از قانون و ترک احکام.....
۲۸۹	بند سوم: تفصیل در میان احکام و قوانین و شرایط.....

- مبحث دوم: چالش رجوع به محاکم و قضات کشورهای غیر اسلامی ۲۹۹
- گفتار اول: جایگاه قضاوت در اسلام ۳۰۱
- گفتار دوم: دلایل منع مراجعه به محاکم قضایی کشورهای غیر مسلمان ۳۰۳
- دلیل اول: کتاب ۳۰۴
- دلیل دوم: روایات ۳۰۵
- دلیل سوم: حرمت اعانت بر اثم ۳۰۷
- دلیل چهارم: اجماع ۳۰۷
- گفتار سوم: بررسی و تحلیل دلایل منع ۳۰۸
- بند اول: بررسی استناد به قاعده نفی سیل ۳۰۸
- بند دوم: بررسی استناد لای به آیه شریفه شصتم سوره نساء ۳۰۹
- بند سوم: بررسی استناد لای به روایات ۳۱۳
- بند چهارم: بررسی دلیل اعانه بر اثم ۳۱۷
- بند پنجم: بررسی دلیل اجماع ۳۲۰
- گفتار چهارم: دلایل مجوزین ۳۲۰
- بند اول: جواز مطالبه حق ۳۲۰
- بند دوم: دلیل عسر و حرج ۳۲۳
- بند سوم: قاعده الزام ۳۲۵
- گفتار پنجم: نتیجه گیری ۳۲۵
- مبحث سوم: چالش اشتغال والزامات ناشی از آن در کشور غیر مسلمان ۳۲۶
- گفتار اول: بررسی دلیل ممنوعیت اشتغال ۳۲۷
- گفتار دوم: تعهدات ۳۳۱
- بند اول: تعهدات کلی ۳۳۱
- بند دوم: تعهدات شغلی ۳۳۱
- گفتار سوم: نتیجه گیری ۳۳۴

- مبحث چهارم: چالش آموزش زبان و فرهنگ پذیری ۳۳۵
- گفتار اول: نسبت میان یکسان سازی و تشبه به کفار ۳۳۵
- گفتار دوم: نتیجه گیری ۳۳۹

خاتمه

- نتایج فصل اول ۳۴۲
- نتایج فصل دوم ۳۴۴
- نتایج فصل سوم ۳۴۶
- نتایج فصل چهارم ۳۵۵

فهرست منابع

- منابع فارسی و عربی ۳۵۹
- منابع لاتین ۳۷۴
- روزنامه ها و سایت ها ۳۷۵

مقدمه

تبیین موضوع

اسلام، آیینی جامع، فراگیر و جاودانه است که مخاطبان احکام و قوانین آن، نژاد و گروهی خاص، در زمان و مکان و شرایط ویژه‌ای نیستند، بلکه همه مردم از هر زبان و نژاد و مرد، در سراسر جهان و همیشه تاریخ مشمول احکام آن هستند. آیات متعددی از قرآن کریم بر جهانی بودن دین اسلام و رسالت رسول گرامی آن دلالت دارند؛ مانند آیه شریفه:

﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا﴾^۱

بگو ای مردم! من فرستاده خدا به سوی همه شما هستم.

علت این عمومیت نیز این است که مبنای حکم و تشریع اسلامی، فطرت انسانی است.^۲ از سوی دیگر، اصل زندگی اجتماعی و داشتن ارتباط با هم‌نوعان، از نیازهای دیرین بشر بوده است تا جایی که انسان را مدنی بالطبع دانسته‌اند که به صورت فطری نیازمند زندگی در اجتماع است و در سایه زندگی اجتماعی نیازهای مادی و روحی و عاطفی خود را برآورد و استعدادهای خویش را شکوفا سازد. اسلام نیز که دین فطرت است، در برابر این خواست فطری انسان واکنشی مثبت نشان داده و ارتباط با دیگران را از هر نژاد و مرامی روا دانسته است.

فقه نیز به عنوان بخشی از علوم اسلامی - که پاسخ‌گوی وظایف انسان در ارتباط

۱. الاعراف، آیه ۱۵۸.

۲. سبحانی، جعفر، معالم النبوة فی القرآن الکریم، ص ۵۱.

با خداوند و طبیعت و هم‌نوع است - متکفل احکام چگونه زیستن مسلمان با دیگران و سامان دادن به روابط گوناگون اجتماعی و فرهنگی و سیاسی او با غیر هم‌کیشان است. البته ناگفته نماند که قسمت قابل توجه احکام موجود درباره هم‌زیستی مسلمان با غیر مسلمان، به شرایطی اختصاص دارد که دولت حاکم، مسلمان بوده و غیر مسلمان به عنوان شهروند تحت حاکمیت حکومت اسلامی زندگی می‌کند، اما صورت عکس آن - که مسلمان، شهروند دولت غیر اسلامی است - کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

نوشت حاضر به تحقیق و بحث درباره نحوه تعامل مسلمان با این وضعیت پرداخته است؛ به ویژه در این زمان که به دلیل بروز خشونت‌های فرقه‌ای و جنگ و نابسامانی و وجود حکومت‌های دیکتاتور مسلمان، سیل مهاجرت‌ها به سرزمین‌های غیر اسلامی، به ویژه اروپا روان گردیده است و با افزایش وزن جمعیتی مسلمانان در جوامع اروپای غربی ذهن‌ها را متوجه تمایزات فرهنگی - هویتی آن‌ها از سایر شهروندان این جوامع نموده است. این روند به صورت مستمر ادامه داشته، وقوع حادثه یازدهم سپتامبر و پدید آمدن گروه‌های تروریستی، مانند داعش بر اهمیت موضوع افزوده است؛ به گونه‌ای که تمایزات فرهنگی به انفکاک هویتی سوق یافته است.

از سوی دیگر، کشورهای مهاجرپذیر اروپایی به دلیل تنوع اقوام و مذاهب و تکرر فرهنگ‌های موجود در آن، ضرورت اهتمام به مسئله یکپارچگی و انسجام را - که دارای جایگاه بنیادین^۱ و از ارکان بقای هر نظام اجتماعی شمرده شده است^۲ - بیشتر احساس نموده، در مواجهه با چالش هویتی - فرهنگی در کشورهای خود، می‌کوشند با تنظیم تدابیر مختلف، فضای فرهنگی مهاجران را تغییر داده، با جامعه خویش یکپارچه نمایند. در این میان، «مهاجران مسلمان» به دلیل آن که باورهای

۱. اسمیت، فیلیپ، درآمدی بر نظریه فرهنگی، ص ۵۷.

۲. کرایب، یان، نظریه اجتماعی مدرن از پارسونز تا هابرماس، ص ۵۹.

دینی و فقهی، تمام زوایای زندگی فردی و اجتماعی آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، در اولویت قرار دارند. تئوری «اسلام اروپایی»، نمونه‌ای از این را هکارها برای هم‌گرایی بیشتر و کاهش فاصله مسلمانان با جوامع اروپایی است که از سوی برخی متفکران مسلمان اروپایی، اسلام‌شناسان غربی و مسئولین حکومتی ترویج می‌شود که به دلایل مختلف، از جمله نادیده گرفتن اصول و قواعد فقهی با واکنش سرد مسلمانان روبه‌رو شده است.

از این رو، ضرورت تدوین نظریاتی که با آگاهی کامل از واقعیت‌های امروز غرب و درک ضرورت حفظ یکپارچگی جوامع و نیز شناخت دقیق از واقعیت اسلام، به ویژه مقررات الزامی آن - که در قالب فقه اسلامی تدوین گردیده - بیشتر احساس می‌گردد؛ زیرا عدم آگاهی و شناخت از دو سو موجب پدید آمدن مشکلات گردیده است: یکی از سوی برنامه‌نویسان و مجریان طرح یکپارچه‌سازی اجتماع، که به خاطر عدم شناخت کافی از مبانی دینی اسلام و مذاهب اسلامی با نادیده گرفتن نقش فقه اسلامی و جایگاه آن در سبک زندگی مسلمانان و ترسیم چگونگی پیوند با اجتماع و حفظ نظم و قانون، در برنامه‌ریزی دچار اشتباه شده، به طرد مسلمانان و تنظیم قوانین تبعیض‌آمیز و در نتیجه زمینه‌سازی ترویج خشونت کمک می‌کنند. مشکل دیگر، از سوی برخی از مسلمانان و یا برخی قرائت‌های متفاوت از اسلام است که به دلیل عدم اطلاع و با جمود در سطحی‌نگری و فقدان شناخت عمیق از فقه اسلام و سوء برداشت از مفهوم یکپارچه‌سازی در شیوه تعامل با مسأله یکپارچه‌سازی اجتماعی و فرهنگی در غرب دچار خطا و سختی و رنج مضاعف گردیده‌اند و عرصه برای فعالیت‌های اجتماعی آنان هر روز تنگ‌تر می‌گردد؛ در نتیجه، یا در فرهنگ‌های دیگر استحاله و هضم می‌شوند و یا با اتهام تحجر و عقب‌ماندگی و قانون‌شکنی، مانند یک عضو ناسازگار در پیوند با اجتماع، طرد و منزوی می‌گردند که در هر دو صورت، وضعیت آن‌ها مطلوب دین نیست.

مسأله حجاب و یا نمادهای دینی، مانند مسجد، نمونه‌هایی کوچک از این چالش

است که در یک طرف آن، آزادی‌های دینی مصرح در قوانین و معاهده‌های بین‌المللی مسلمانان است که به دلیل زیاده‌خواهی و تفسیر ناصواب از سکولاریسم، توسط احزاب و گروه‌های خارجی ستیز و نژادپرست محدود می‌شوند و در سوی دیگر، رفتارهای خارج از عرف و دین برخی از مسلمانان تندرو و متحجر، بهانه وضع این محدودیت را به قانون‌گذاران غربی می‌دهد.

از این رو، این تحقیق می‌کوشد تا با بررسی و تبیین روشن ظرفیت‌های فقه شیعه - که حیات خود را با تدبیر و راهنمایی امامان خویش علیهم‌السلام در شرایطی به مراتب سخت‌تر از شرایط اجتماعی موجود در جوامع غربی حفظ نموده است - پاسخی منطقی با موازین و متدهای رایج در حوزه‌های تخصصی و علمی فقه شیعه برای چگونگی تعامل فقهی با موضوع اجتماعی یکپارچه‌سازی (integration) بیابد.

ضرورت و هدف تحقیق

حضور مسلمانان در غرب یکی از واقعیت‌های امروز جهان است و نیاز مبرم مسلمانان ساکن در غرب و جدیت غرب در اجرای اصل یکپارچگی، این موضوع را در ردیف «الحوادث الواقعة» قرار داده که ضروری است جوانب مختلف، معضلات و مشکلات فقهی آن به شکلی دقیق و در قالب چندین رساله مستقل بررسی گردد تا علاوه بر رفع نیاز، باعث تقویت حضور مسلمانان در مسائل اجتماعی و در نتیجه، اثربخشی بیشتر در تحولات پیرامونی خود باشند؛ علاوه بر آن که پس از حوادث یازدهم سپتامبر و ظهور گروه‌های افراطی با عنوان مسلمان و گسترش بدیده اسلام هراسی در غرب، ضرورت تبیین رویکرد تعاملی اسلام نسبت به هم‌گرایی اجتماعی - که زیربنای هم‌زیستی مسالمت‌آمیز است - بیش از پیش احساس می‌گردد.

سؤال‌های اساسی تحقیق

در این بخش با تقسیم سؤالات تحقیق به دو دسته اصلی و فرعی به دنبال پاسخ به این پرسش‌ها هستیم:

الف) پرسش اصلی

فقه شیعه در مواجهه با یکپارچه‌سازی اجتماعی در غرب، در بخش الزامات و تعهدات، از چه ظرفیت و راه‌حل‌هایی برخوردار است؟

ب) پرسش‌های فرعی

۱. حکم فقهی مهاجرت به عنوان اولین مرحله در برخورد مسلمان با رویکردهای غرب به اقلیت مهاجر چیست؟
۲. قواعد ناظر و تنظیم‌کننده روابط میان مسلمانان و غیرمسلمانان کدام است؟

فرضیه‌های تحقیق

۱. امروزه با توجه به وسعت ارتباطات و نیازهای مختلف در تبادلات اقتصادی و فرهنگی میان جوامع بشری و نیز پدیده‌هایی نظیر جنگ، مهاجرت و سکونت بخشی از مسلمانان در اروپای غیر مسلمان، ضرورتی غیر قابل انکار است و نظر به وجود بیشتر مؤلفه‌های یک جامعه اسلامی، نظیر امنیت و آزادی انجام مناسک دینی و فقدان آن در بسیاری از کشورهای اسلامی، مهاجرت به این سرزمین‌ها «تعرب بعد الهجرة» محسوب نمی‌شود.

۲. نفس حضور از روی اختیار در یک جامعه به معنای تعهد نسبت به عمل به اصول و ضوابط حفظ آن جامعه است و پای‌بندی به تعهدات، پس از پذیرش تا زمانی که طرف مقابل آن را نقض ننموده و به آن وفادار است، لازم است و از پایه‌های اصلی تداوم حیات بشر محسوب گردیده که عقل و نقل به آن فرمان می‌دهند.

۳. پذیرش مقررات و قوانین اجتماعات بشری، از قبیل قوانین مهاجرت و کار، به شکل کلی و به عنوان اولی جایز، بلکه با توجه به ضرورت حفظ نظم لازم است و پذیرش قانونی که بر پایه عدالت و برای تنظیم روابط صحیح اجتماعی تصویب گردیده، پذیرش ولایت طاغوت و سیل کافر محسوب نمی‌شود و الزامات روابط

اجتماعی میان مسلمان و غیرمسلمان بیشتر مبتنی بر قواعد عقلی بوده. از این رو، بر اساس اجتهادات پویا قابل قبض و بسط است.

۴. احکام و مقررات بنیادین اسلام، مانند اصول و قواعد اصلی دین و مسلمانی که تساهل و مدارای در آن به معنای خروج از دایره دین است، تنها خط قرمزی است که نمی‌توان درباره آن به بهانه یکپارچگی اجتماع در جامعه میزبان حل گردید که بی‌شک همگرایی به این معنا، یکپارچگی اجتماعی نیست، بلکه آن را باید پدیده انحلال و هضم فرهنگی نام نهاد.

پیشینه تحقیق

این تحقیق به دلیل جدید بودن موضوع و عدم احساس نیاز به تعامل و گفت‌وگو در حوزه فرهنگ و یا عدم اعتقاد به آن، پیشینه‌ای در سطح پایان نامه و یا مقالات تخصصی فقهی در کشور ندارد، و در حوزه غرب نیز بیش از آن که تلاش برای یکپارچگی به معنای صحیح کلمه صورت پذیرد، تلاش‌ها به حل و هضم فرهنگ مقابل معطوف شده است. از این رو، تحقیقی مستقل و کامل - که به شکل مستقیم به موضوع ما ارتباط داشته باشد و روایای مختلف آن به ویژه در حوزه فقه را دربرگیرد - یافت نشد.

حاصل مطالعات و بررسی‌های انجام شده و جست‌وجوی اینترنتی با کلمات کلیدی: فقه و فرهنگ، یکپارچه‌سازی و اسلام اروپایی - که با موضوع تحقیق ما ارتباط دارند - در کلمات اول و دوم مطلب مفیدی یافت نشد و شرح لفظی و یا فواید آن در بخش‌های مختلف اقتصاد و اجتماع مورد توجه قرار گرفته بود و درباره اسلام اروپایی مقالات متعددی یافت شد که از میان مجموع به اهم آن‌ها در ذیل اشاره می‌شود:

۱. «اسلام اروپایی، از تعصب و خشونت تا تساهل و مدارا»، در سایت پارسینه، کد خبر ۳۵۴۲۸ به ارائه آمار و اخبار درباره وضعیت مسلمانان در بخشی از

کشورهای اروپایی پرداخته است.

۲. «اسلام اروپایی (Euro-Islam)، نقد و بررسی اسلام اروپایی»، محقق: دکتر محمد اخگری، پژوهش‌های کاربردی معاونت برون مرزی صدا و سیما که در چندین مصاحبه موضوع را طرح کرده و حاوی نگاهی انتقادی به نظریه اسلام اروپایی و غایت آن است و به بخش دینی و مذهبی این نظریه وارد نگردیده است. نویسنده در صدد اثبات آن است که این نظریه برنامه‌ای مدیریت شده برای سکولارسازی عقاید مسلمانان در غرب است.

۳. «اسلام اروپایی»، فصل پنجم از پایان‌نامه آقای دکتری کاوه حسین زاده در رشته علوم سیاسی، به نقل از صفحه اینترنتی آقای داوود فیرحی، کد ۱۹۰ که از دیدگاه سیاسی اجتماعی موضوع را بررسی کرده و فاقد جنبه مذهبی و نگاه تحلیلی دینی است.

۴. «اسلام اروپایی نسخه بدلی اسلام‌ی‌داری»، نوشته محمد مهدی صادقی سایت تحلیلی برهان، کد ۲۸۲۹ که به پیوستی و چرایی اسلام اروپایی اختصاص دارد. از جمله کتاب‌های نوشته شده که ارتباطی غیر مستقیم با موضوع این تحقیق دارد، کتاب *اسلام در آلمان*^۱ نوشته «فاروق زن»^۲ است که به برخی از نیازهای مسلمانان در اروپا به شکل عام و آلمان به شکل خاص پرداخته؛ اما به راه‌حلی اسلامی - که برآمده از متون دینی مسلمانان برای تأمین این نیاز باشد - اشاره نکرده است.

نویسنده دیگری به نام «بسام تیبی»^۳ با تدوین کتابی به عنوان *اروپا بدون هویت*^۴ با هشدار دادن درباره عواقب مهاجرت مسلمانان به عنوان نیروی کار به کشورهای

۱. Faruk sen, Islam im Deutschland.

۲. faruk sen.

۳. Tibi, bassam.

۴. Tibi, bassam, Europe ohne Identitaet.

اروپایی دو نتیجه: ۱. ورود بنیادگرایان و بنیادگرایی، ۲. همزیستی با محیط تازه را به عنوان خطری که فرهنگ اروپا را تحدید می کند، مطرح نموده است. وی در کتاب خود موضوع اسلام اروپایی را به عنوان راه کار خود برای حل این مشکل مطرح کرده و معتقد است که این برداشت از اسلام مشکل مهاجران مسلمان را حل می کند. اسلام اروپایی - که پیشنهاد این نظریه پرداز برای حل مشکلات مهاجران مسلمان است - پنج اصل را در نهاد خود دارا است:

۱. جدایی دین از سیاست،

۲. حقوق بشر،

۳. پلورالسم فرهنگی و مذهبی،

۴. دموکراسی،

۵. جامعه مدنی.

او معتقد است که چنانچه اروپاییان این فرهنگ مبنا را ارائه ندهند، این مسلمانان خواهند بود که فرهنگی مبنا را به عنوان جایگزین ارائه خواهند داد و این بدان معناست که ارزش های اروپایی به وسیله قوانین شریعت جایگزین خواهند شد. او معتقد است رابطه شریعت با قانون اساسی رابطه آب و آتش است.

این کتاب، همان گونه که از اسم آن پیداست، بیشتر به دنبال ایجاد هراس از تأثیر فرهنگی اسلام بر غرب است و راه رفع این نگرانی را در تحمیل فرهنگ، به ویژه پایه های فرهنگی غرب بر اسلام به عنوان اسلام اروپایی جست و جو می کند و به دنبال حل صحیح برخی از اختلافات میان احکام اسلامی و قوانین اروپایی نیست. در این کتاب به هیچ یک از قوانین و احکام فقه ناب اسلامی اشاره نشده است و از تأکیدات اسلام بر همزیستی و رعایت اخلاق و قانون سخنی به میان نیامده، چرا که با غایت کتاب - که همان اسلام هراسی است و از ارکان توجیه نظریه اسلام اروپایی است - ناسازگار بوده است.

از جمله کارهای دیگری که درباره موضوع تحقیق در خارج از ایران انجام شده،

نشر کتاب‌هایی با عناوین احکام المستغریین است که بیشتر حاوی فتاوی فقهی و خالی از تحلیل و توجیه است و تنها درصدد رفع تردیدهای عملی مکلفان است که علاوه بر نواقص فراوان در بخش‌های مختلف، اثری پژوهشی محسوب نمی‌گردد.

لذا تلاش گردید به قدر مجال تحقیق و توان محقق و با توجه به کاستی‌ها و موانع موجود، به بهره‌گیری از ظرفیت‌های فقه شیعه پردازیم و با تکیه بر قواعد و موازین شرعی و فقه جواهری به جست‌وجو در ابواب مختلف همت گماشته، از میان نظریات پراکنده فقیهان در کتاب‌ها و ابواب مختلف - که به مسأله رابطه میان مسلمان و کافر پرداخته‌اند - نوشته‌ای مفید را سامان دهیم که راه را برای تحقیقات بعدی پژوهش‌گران هموار سازد.

روش تحقیق

روش گردآوری و تحقیق، توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر منابع و ابزار کتاب و کتابخانه، شبکه جهانی و لوح‌های فشرده نرم‌افزاری است. به دلیل جایگاه موضوع و اهمیت روش تحقیق در فقه به گونه‌ای عمل شده که نتایج آن کاربردی و قابل اعتماد باشد و با طرد دو روش «جامد و غیر منعطف» و «روشنفکرآبانه محض و ساختارشکن» - که هیچ یک درصدد حل مسائل فقهی نبوده، به انحلال فقه خواهد انجامید - طریق فقه پویا با متد جواهری را پیموده‌ایم.